

תפילה

[א]

לישב ליד המתפלל

(ברכות כו, ב) אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל.

טעם האיסור ונ"מ לד"א לאחריו

(ברכות לא, ב) אני האשה הנצבת עמכה בזה, אמר רבי יהושע בן לוי מכאן שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה. ופירשו בתוס' ש"עמך" משמע בתוך ארבע אמות, ומשום דכתיב גבי "עמכה" מלא בה"א - כלומר שלא היה יושב בתוך ארבע אמות שלה כי אם בחמישית.

ועי' במאירי שהטעם הוא שלא יתן לב עליו ותתבלבל תפלתו. ועי"ש דלכן דווקא סמוך לו מצדדיו, אבל לאחריו אין נוהגין להקפיד, דאז ליכא חשש שיתן לבו עליו. ונותנים סימן לדבר "עמכה בזה" זה בגימטריא י"ב ד' לפניו וח' משני צדדיו.

אבל עי' בטור (או"ח סי' קב) בשם הרא"ש דבין מלפניו בין מלאחריו צריך להרחיק ד' אמות משום דכתיב עמכה "בזה", זה בגי' י"ב דהיינו ד' אמות לכל רוחות, וכתב הט"ז שע"כ צ"ל דשני הצדדין חשיב לרוח א'. ועי"ש במאירי שכתב שבקצת תוס' מביאים בשם הירושלמי דד' אמות של תפלה לכל רוח ורוח בין מלפניו בין מלאחריו, ולשטה זו פירשו הטעם שמא יתפלל על צרכיו וחברו שומע ומתבייש.

עוסק בתפילה או בלימוד התורה

עוד כתב הטור (שם) בשם הגאונים דדוקא כשיושב בטל אבל אם עוסק בתפלה כגון בק"ש וברכותיה וכיוצא בו שפיר דמי. ומדייק הטור דדוקא אם עוסק בתפילה אבל אם עוסק בתורה אסור, שלא הזכירו אלא ק"ש וברכותיה. וכתב שכן מסתבר דאע"פ דחמירא תורה מתפלה, שהרי מי שתורתו אומנתו אינו מפסיק ממנה לתפלה, בהא תפלה עדיפא שהטעם שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו מלכות שמים והוא אינו מקבל, וכשהוא עוסק בק"ש ובברכותיה אזל ליה האי טעמא, אבל אם הוא עוסק בתורה אכתי איתא האי טעמא. עוד כתב שיש ללמוד ממקור ההלכה, שעלי הכהן מסתמא לא היה עומד בטל מת"ת, כדאמרינן אסור לת"ח לעמוד במקום הטינופת לפי שא"א לו בלא ת"ת, ואפילו הכי היה צריך לעמוד.

מקום קדוש

הט"ז (ס"ק ג) תמה על טעם הטור, דא"כ נימא שאסור לישב גם בתוך ד' אמות של הקורא ק"ש, דהא עיקר קבלת מלכות שמים הוא בק"ש, ותפלה לאו קבלת מ"ש היא רק רחמי וצלחות היא. ועי' בפרמ"ג שהעיר על הט"ז דאי מיירי שהקורא ק"ש יושב אז פשוט שמותר לשבת לידו, מידי דהוי אתפילה בשניהם עומדים. ודוחק לומר שמייירי הט"ז באחד שקורא ק"ש בעמידה שיהיה אסור לישב לידו בטל. ואולי אפילו הוא עומד לא משנה, שלא מצינו מעלה בקבלת מלכו"ש בק"ש ע"י עמידה.]

הט"ז עצמו רוצה לפרש דהמקום שהמתפלל עומד אדמת קודש הוא כל זמן שהוא מתפלל, וע"כ צריך לאותו שהוא באותו מקום, דהיינו תוך ד' אמות, לנהוג בו כבוד, וכל שיושב ואינו עוסק ג"כ בדבר קדוש הוי כאלו לאו קדושה שם והוא כשאר מקומות שבבית, ע"כ צריך שיעמוד להראות שיש כאן קדושה, אבל אם עוסק בתפלה או בדברי תורה, אפילו יושב הוי עליו ג"כ קדושה. ומ"מ כתב הב"י לחלק דדוקא כשמוציא בשפתיו ד"ת אז סגי שקדושה יתירה היא, משא"כ בהרהור בד"ת בלב דלא סגי. (ובזה מיושב קושיית הטור מעלי)

ויש להעיר על דבריו דבשלמא לפי טעם הטור שהוא משום חשד, ניהא החילוק בין העוסק בד"ת בהרהור

או מתוך ספר, שהיכא שאינו אלא מהרהר בד"ת אתי למיחשדיה, אבל לפי טעם הט"ז דהוי מקום קדוש ואינו מן הראוי לעסוק שם בדברים של חול, וכי מיגרע גרע דברי תורה בהרהור, הלא רוב לימודינו אינו אלא ע"י הרהור, כמו שכתב הגר"א (או"ח סי' מז) לענין ברכת התורה על הרהור. ומה שכתב שרק ע"י דיבור הוי קדושה יתירה, צ"ע מהיכ"ת שבמקום קדוש צריך דווקא קדושה יתירה. ושוב ראיתי במשנ"ב שמחלק כנ"ל, וז"ל (שם ס"ק ז) אבל מהרהר בלבו אינו מועיל ואפילו בעניני תיקוני התפילות, דאתו למיחשדיה שאינו מקבל עליו עומ"ש. ועל פי זה מובן מה שפסק בספר מקור חיים (מבעל החו"י) שאם מסתכל בספר אע"פ שאינו מוציא הדברי תורה בפיו שפיר דמי, והיינו כנ"ל דאז אינו נראה כמי שאינו מקבל עומ"ש.

וראיתי בשם מהרש"ם שקדושת הד' אמות הוי כקדושת העזרה, וקי"ל אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד לבד, ו"מאן מלכי רבנן", ולכן מי שלומד תורה מותר לו לשבת תוך ד' אמות של המתפלל.

מציינו מקור לדברי הט"ז בספר שבולי הלקט (ענין תפילה סימן כה), וז"ל מצאתי שנשאל רבינו האיי גאון זצ"ל זה שאמרו חכמים אסור לישב בארבע אמות של תפלה היאך פירוש, והשיב זהו פירושו כשיעמוד אדם להתפלל אסור לאחר לישב בצד ארבע אמות סמוך לזה המתפלל, לפי שמקום שכינה הוא. וראיה לדבר כשנפטר אדם מתפלתו צריך לפסוע לאחוריו ג' פסיעות ואחר כן יתן שלום, ואם לא עשה כן ראוי לו כאלו לא התפלל, וכל כך למה, מפני כבוד השכינה. וקיימא לן ד' אמות של תפלה מקום שכינה הן, ונראה כאפיקורוס שזה עומד בתפלה וזה יושב בטל. הרי ששילב ב' הטעמים ביחד, הטעם של מקום קדוש והטעם שנראה כאינו מקבל עליו עומ"ש.

להלכה

בשו"ע (שם) כתוב שיש מתירין בעוסק בתורה, אע"פ שאינו מתקוני התפלות, ומסביר המשנ"ב (ס"ק ו) דכשהוא יושב ועוסק בתורה הרי הוא כמקבל עליו עומ"ש. עוד כתב (שם) שטוב להחמיר לעמוד כדעה הראשונה, אם לא במקום הדחק, ובלאחריי אין להחמיר, דבלאו הכי יש מקילין בלאחריי.

לשבת ליד מי שמתפלל כשהיושב מקשיב לחזרת הש"ץ

בספר כף החיים (ס"ק ט) כתב שהשומע לחזרת הש"ץ מותר לישב תוך ד"א של המתפלל. והטעם כיון שחייב לשמוע החזרה מהש"ץ ושומע כקורא. וזה חידוש שנחשב שומע כעונה, שהרי אינו חייב להתפלל שכבר יצא.

אמנם כן כתב גם המשנ"ב (קכד, כ) להסביר מש"כ הרמ"א (שם סעיף ד) די"א שכל העם יעמדו כשחוזר הש"ץ התפלה. וז"ל טעמם כיון שמכוונים ושומעים מש"ץ ושומע כעונה וכאלו מתפללין בעצמם דמיה. וכן היה מנהג הקדמונים ועכשיו בעו"ה כל אחד עושה כפי דעתו ומהם יושבים ומשיחים. ובתוך ד"א לש"ץ לכו"ע אסור מדינא לישב בעת חזרת הש"ץ.

וכ"כ באשל אברהם (בוטשאטש) (סימן נב) לענין לדלג פסוקי דזימרא כדי להתפלל בציבור. וז"ל אין ספק שכשמתפללים בעת חזרת הש"ץ התפילה הרי זה תפילה עם הציבור ממש כי הרי בהכרח יש יו"ד דצייתי, והם כעונים ממש לכולי עלמא, ומש"כ בשו"ע בשם הגאונים ע"ה שידלג היינו כשהוא באופן שאי שאפשר להתפלל כאחד עם הש"ץ בחזרה או מצד שרגיל לעורר כוונתו ע"י קול ויתבלבלו הציבור בתפילתם בלחש ע"י קולות שלו או מצד שהוא נחפז שיעוכב עד החזרה.

אך דעת הגר"ח קנייבסקי שלא מהני, שצריך שיהא ניכר שמתפלל. אך אם ניכר שיושב ומקשיב מתוך סידור שלפניו, יש לומר דמהני כמו שכתב המקור חיים (הנ"ל) לענין לימוד בהרהור מתוך ספר.

לפניו

עוד כתוב בשו"ע דיש מי שאומר דה"מ מן הצד, אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור, אפילו עוסק בק"ש. והטעם כתבו הפוסקים מפני שנראה כמשתחוה לו, ולפי"ז כ' המשנ"ב דדווקא לישב אסור, אבל לעמוד מותר ואפילו בתוך ד' אמות.

ואם יש מחיצה שמפסיק בינו להיושב כתב המשנ"ב (ס"ק ב) בשם החיי אדם דלית לן בה, ובלבד שיהיה גבוה יותר מ' טפחים וקבוע, דהא מפסיק רשות.

והנה לענין שלא יהיה דבר חוצץ בינו ובין הקיר, כתב הרמ"א (צ, כא) שלא חשיב מחיצה רק דבר גדול שגבהו י' טפחים ורחבו ד', ועי' במשנ"ב שאפילו אינו רוחב רק למעלה ולא למטה. ולכאורה ה"ה לענינינו אפילו אם אין המחיצה רחב ד' טפחים למטה, מותר לשבת בצד השני. ולפי"ז מקום שיש סטנדרים קבועים מותר לשבת בצד השני, אע"פ שאין ד' טפחים עד למטה. (ולענין לעבור כנגד המתפלל עי' לקמן הפרטים, דשם יש עוד סברא שמפריע לכוונתו.)

מחיצה של זכוכית

בספר דעת נוטה הובא ששאלו את הגר"ח ק"ק זצ"ל האם אפשר לעבור לפני המתפלל כשיש הפסק של מחיצה שקופה מזכוכית. והשיב שמותר.

ועי' בהערות דצ"ע דאחד מן הטעמים שאסור לעבור לפני המתפלל הוא משום שמבטל כוונתו עי"ז, ולכן לא מהני מחיצה גבוהה י' ורחבה ד' כשאינה למעלה מכנגד עיניו, וה"נ במחיצת זכוכית אף שתהא למעלה מכנגד עיניו הא רואהו ומבטל כוונתו. וכתב ששאל הגר"ח והשיבני דמסתבר דאף שגם במחיצת זכוכית רואהו ומפריעו להתפלל מ"מ לא אסרו בזה חז"ל דאין גדרי האיסור תלויים בטעם ההפרעה בלבד. והביא דוגמא לזה ממי שמתפלל ויש בסמוך לו כלי הנקרא משקפת, שע"ז רואה את כל העומד מרחוק כאילו עומד סמוך לו, וכי נימא שיהיה איסור לעבור מרחוק משום שנחשב עובר לפני המתפלל, והיינו משום שיסוד האיסור היה על העומד בסמוך לו תוך ד' אמות. וה"נ בנ"ד מאחר שיש הפסק גמור של זכוכית עד למעלה מנגד עיניו אינו נחשב כעומד בתוך ד' אמותיו, ואף שעדיין שייך טעם האיסור שרואהו ומפריעו מ"מ לא באופן כזה אסרו חז"ל, עכ"ד. ועיין עוד מש"כ בזה בספר ארבע אמות של תפלה עמ' ס"ו הערה ט' ואמנם בספר כף החיים סי' ק"ב ס"ק כ"ב כתב בשם ספר פתח הדביר ובן איש חי ועוד דלא מהני מחיצת זכוכית.

וקצ"ע כל דברי הגר"ח דא"כ שמספיק מחיצה למה צריך שיהיה עולה עד למעלה ואינו די בגבוה י'.

תפילת קטן

בספר אשי ישראל (כט הע' כט) הביא בשם האשל אברהם (בוטשאטש) שמצדד להקל לעבור לפני קטן המתפלל, משום שאין לו כוונה. וכ' בספר הנ"ל דלפי"ז ה"ה דמותר לשבת לפניו, (וכ"ש לצדדיו ולאחריו). אבל לכאורה אינו דומה כלל, שהא"א ס"ל שהאיסור לעבור לפני המתפלל אינו אלא משום שמבטל כוונתו, ולכן בקטן שבין כל אינו מכוון מותר, אבל לגבי לשבת לפניו שטעם האיסור משום שנראה כמשתחוה לו, א"כ גם בקטן המתפלל יש לומר כך.

ונראה שגם לשבת לצדדיו אינו דומה, דאם מיירי בקטן שהגיע לחינוך אז לכאורה יש על תפילתו שם תפילה, (שהרי קי"ל שקטן יכול להוציא גדול בברכת המזון, אם הגדול לא אכל אלא כזית, הרי לן שיש על ברכותיו שם ברכה, וה"ה לתפילותיו).

ואולי תלוי בטעמים הנ"ל, שלפי טעם הטור שנראה שאינו רוצה לקבל עליו מלכות שמים, אז גם בתפילת קטן שייך טעם זה, אבל לפי טעם הט"ז שהד' אמות נהפכו למקום קודש, אולי י"ל דקטן אין בכחו לעשות את זה. ועי"ש שדעת החזו"א להחמיר בקטן, וכן נקט הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה ח, לח) היכא שהגיע הקטן לגיל חינוך. ועי"ש שהיה מספר שפעם הגרא"י קוק זצ"ל רצה לצאת מביתו לביהכ"נ והיה קטן מתפלל שם, ויצא מפתח ביתו הרגיל, והקיף כמה שורות בתים כדי ליכנס לביהכ"נ בפתח אחר. אבל לפי טעם המאירי שלא יתן לב עליו ותתבלבל תפלתו, י"ל דשייכה לפניו או תוך ד' אמות דומה להא דפסק הא"א שמותר לעבור לפניו, דקטן אין לו כוונה.

תפילה בחתונה

כפי שנהוג בחתונות, אחרי החופה לפני הסעודה עומדים הקהל להתפלל מנחה או מעריב, והרבה פעמים מתפללים באולם שאוכלים בו, ויש להסתפק במי שהתיישב לאכול לפני שהתחילו להתפלל, האם מותר לו להמשיך לשבת אם מתפללים תוך ד' אמות לישיבתו. והנה נפסק בשו"ע (שם סעי' ג) שאם היושב ישב כבר, ועמד זה בצדו, אינו צריך לקום, שהרי זה בא בגבולו, אבל מידת חסידות יש לו לקום. וכתב המשנ"ב (ס"ק יג) דדווקא בביתו אבל במנין קבוע וכ"ש בביהכ"נ צריך לקום, **דהוא מקום מיוחד לכל בני אדם**, ואפילו אם המקומות קבועים לכל אחד שקנאום בדמים נמי יש להחמיר. משמע שרק במקום שקבוע לתפילה אומרים שאפילו אם הוא ישב ראשון צריך לקום, אבל בנ"ד אע"פ שיש להם רשות להתפלל שם אבל אין זה מקום קבוע לתפילה, א"כ לא יצטרך לקום.

אבל עי' בחיי אדם (א, כו) שכתב וז"ל אפילו אם ישב קודם שעמד זה להתפלל, צריך לקום. **ודוקא במקום שיש רשות לכולם להתפלל**, כגון במנין קבוע ופשיטא בבית הכנסת, אבל בביתו, אם ישב כבר, אינו צריך לקום, שזה בא בגבולו. משמע שדי בזה שיש להם רשות להתפלל, ולא צריך שיהיה מקום קבוע, א"כ ה"ה בחתונה יהיה חייב לקום, וצ"ע.

בית המדרש

עוד דנו הפוסקים מה הדין במי שיושב בבית המדרש, ונעמד לאחריו (או לצדדיו) מתפלל האם מותר לו להמשיך לשבת. ועי' בהגהות יד אפרים (או"ח סי' קב) שכתב שאין צריך לקום, והטעם שבביה"מ שלנו שבני אדם יושבין שם כל היום ועושים שם כל מה שצריך להם, אין לחשוב המקומות קבועים שם רק לתפילה, כי מקומו זה שבביה"מ הוא אצלו כביתו. משמע שאפילו אם הוא קבוע גם לתפילה כל היום, אינו חייב לקום, וזה לכאורה דלא כהמשנ"ב והח"א, שהרי זה מקום קבוע גם לתפילה.

ובביה"מ שגם מתפללים שם בזמנים קבועים, ושאר היום יש "כוללים" שלומדים שם, פשוט שאין חיוב לעמוד בשביל מי שעמד להתפלל, ואולי אין כאן מדת חסידות גם. ובספר ד' אמות של תפילה (סי' ו אות ז) כתב שאפילו אם המתפלל הקדים להלומד מותר לו לשבת, שעכשיו אין זה מקום תפילה כלל.

לומד תורה

עי' במשנ"ב (ס"ק יג) שמי שלומד ובא אחר בגבולו ורוצה להתפלל אינו צריך לקום, וכ"ש מי שמוסר שיעור לרבים.

סמיכה

כתב המשנ"ב (ס"ק א) בשם הפרמ"ג שאסור לסמוך על דבר אחר, אבל סמיכה במקצת שאם ינטל יוכל לעמוד יש להקל בשעת הדחק. אבל בספר דעת תורה (קב, א) מביא שהט"ז (חו"מ ס"ס יז) ועוד כמה אחרונים כתבו שבמילי דרבנן לא דנים דסמיכה כשיביה, א"כ כאן שאינו אלא איסור דרבנן אפשר להקל. אבל עי"ש שטענת הפרמ"ג הוא שהיות ונלמד מעמכה, לכן צריך שיהיו שווים, ואם המתפלל אסור לו לסמוך אז גם השני חייב לעמוד ממש. עוד כתב הפרמ"ג שגם מצד קבלת עומ"ש צריך העומד לידו להיות כמו המתפלל, ואם למתפלל אסור לסמוך, אז גם להשני אסור.

ובספר בירור הלכה (זילבר - מהדו"ק סי' קב) מדייק מהמשנ"ב שסמיכה ממש אסור גם בשעת הדחק, ותמה עליו שהרי לענין תקיעת שופר, שג"כ צריך התוקע לעמוד, כתב בשער הציון (תקפה, ב) שאפשר להקל בשעת הדחק, כדברי הברכ"י (חו"מ סי' יז) שמיקל במילי דרבנן.

ועי"ש עוד שלפי הטעם של הט"ז והשבולי הלקט, שהד"א הוי מקום קדוש, א"כ לכאורה לא גרע מהעזרה שהוא מקום השכינה ואסור לשבת שם, וכבר כתבו בתוס' (זבחים יט, ב ד"ה וליתב) שסמיכה מותר, והטעם דרק היכא שצריך עמידה אז סמיכה לא מקרי עמידה, אבל גם לא מקרי ישיבה. וממילא היכא שיש איסור בישיבה, אין איסור בסמיכה.

סמיכה בנפחלת אפיים

ויהיה נ"מ גם לענין נפילת אפיים, שכתוב נפילת אפיים בשיבה, א"כ צריך ישיבה ממש ולא סמיכה. וזה תוכחה מגולה לאלו שלא מקפידים לשבת רק סומכין על הקיר, ובדרך כלל אין כאן סמיכה שאם ינטל הקיר שיפלו, ולהנ"ל אפילו אם נשען באופן שאם יקחו הקיר יפול, עדיין לא מקרי ישיבה.

ומה שכתב המשנ"ב שאפילו סמיכה במקצת אסור לכתחילה, עי' בספר בירור הלכה שמביא שבפרמ"ג עצמו (משב"ז קכד, ב) כתב להדיא שרק סמיכה ממש אסור.

מתפלל שיושב

יש להסתפק האם מותר לשבת ליד מי שמתפלל בשיבה, כגון זקן או חולה. ועי' בשו"ת ציץ אליעזר (ט), (ז) שמדייק מלשון הרמב"ם שכתב אסור לישב בפני **העומד** בתפילה, משמע שאינו אסור אלא ליד מי שעומד ולא יושב. ויש לדחות שבלשון בני אדם המתפלל נקרא עומד בתפילה, א"כ אין לדייק דווקא עומד ולא יושב. אבל עי' בלשון המאירי שכתב חבירו המתפלל מעומד, משמע שאין כוונתו סתם שעמד להתפלל, אלא דווקא אם מתפלל מעומד.

ובספר תורת חיים (סופר) רוצה לתלות בטעמים הנ"ל, שלפי הטעם שכל הד' אמות הוא מקום תפילה אז אין לחלק בין עומד ליושב, אבל לפי הטעם שנראה כאינו רוצה לקבל עליו עול מלכות שמים, י"ל דרך אם המתפלל עומד והוא יושב יש את החשש הנ"ל, שהוא אינו נוהג כמו המתפלל, אבל אם שניהם יושבין לית לן בה, כמו אם שניהם עומדים. ויש להביא סמך לדברינו מהפרמ"ג שהבאנו לעיל דדן על קושיית הט"ז דמטעם קבלת עומ"ש יהיה אסור גם בק"ש, וכתב שאם הקורא ק"ש יושב אין צד לאסור לחבירו לשבת לידו.

[ב]

לעבור לפני המתפלל

שלשול טלית

בטעם האיסור נחלקו המפרשים, המשנ"ב (ס"ק טו) כתב הטעם משום שמבטל כוונתו. ובשם החיי אדם כתב הטעם משום שמפסיק בין המתפלל לשכינה. ועי' בביה"ל שהשיטה הראשונה היא של המאמר מרדכי, ולדבריו אם המתפלל משלשל טליתו על פניו ליכא איסור שהרי אינו מרגיש במי שעובר לפניו, וליכא בלבול כוונה. ועי' באשל אברהם (בוטשאטש) שמועיל גם עצימת עינים. אבל בכל זאת מסיק המאמר שראוי לחוש להחמיר. ומוסיף הביה"ל דכ"ש לפי טעם הח"א שמפסיק בינו לשכינה, שיש להחמיר, שלא מועיל מה ששלשל הטלית על פניו.

מחיצה

עוד נ"מ לכאורה אם יש מחיצה לפני המתפלל, שלפי הטעם של בלבול כוונה אע"פ שיש מחיצה אם ראש המתפלל עולה על המחיצה עדיין יש חשש של בלבול כוונתו, ונראה שזה הטעם למה הבאר היטב (ס"ק ו) אוסר אפילו אם יש מחיצה, אבל לפי הטעם שמפסיק בינו לשכינה אז אם יש מחיצה ליכא חשש. ולפי"ז אם יש סטנדר לפני המתפלל ועיניו סגורות, יש מקום להתיר לעבור לפניו, דממ"נ אין איסור. אלא שיש לחלק בין טלית לעצימת עיניו, שיותר מרגיש העברת השני לפניו כשעיניו עצומות מהיכא שמשלשל טליתו. ויש להסתפק במי שמתפלל (ויותר מצוי אצל נשים) והסידוש שלו הוא מכסה פניו, דאולי הוא יותר טוב מעצימת עינים.

אבל עי' באשל אברהם שלפי הטעם שמפסיק בינו לשכינה לא מועיל מחיצה, וצ"ע.

לעבור לפני מי שקורא ק"ש

הביה"ל (שם) מביא שהא"ר כתב בשם השל"ה הק' שה"ה דיש לזהר שלא לעבור בשעה שקורין שמע ישראל. ויש להעיר על דבריו, שלכאורה הצד לאסור אינו אלא לפי טעם המאמר שמבטל כוונתו, ולכן פשוט שאינו אלא בפסוק ראשון, (כמבואר בלשוננו), שיש חיוב מיוחד לכוון בפסוק ראשון, וע"י שעובר

לפניו מבטל כוונתו. דאילו לפי הטעם של הח"א שמפסיק בינו לשכינה לא שייך בק"ש, שאין מושג בק"ש של "עומד בפני המלך".

וכן כמבואר בברכות (כה, א) שלתפלה אסור להתפלל אא"כ מכסה את לבו, ולענין ק"ש די בטליתו חגור על מתניו, ומסביר רש"י (ד"ה אבל לתפלה) שבתפלה צריך להראות עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל ק"ש אינו מדבר לפני המלך. א"כ צ"ע שהרי בפסוק ראשון דרך העולם לקרא כשידו מכסה עיניו, ולפחות בעצימת עינים, א"כ לפי המאמר שמותר לעבור לפני המתפלל כששלשל טליתו על פניו משום דאז ליכא ביטול כוונה, א"כ למה אסור בק"ש.

אמירת קדיש

בספר שערי תשובה (או"ח סי' נו, א) מביא בשם הברכ"י בשם מהר"י מלכו שאסור לעבור על פני מי שאומר קדיש. וצ"ב למה המשנ"ב אינו מעתיק אותו. ונראה פשוט שהטעם כנ"ל, שהרי בקדיש ג"כ אין מושג שעומד לפני המלך, ומטעם ביטול כוונה ס"ל שאין חיוב כוונה מיוחד באמירת קדיש, וכמו שלכו"ע אין איסור לעבור לפני מי שאומר ברכת ק"ש, ה"נ אין איסור לעבור לפני מי שאומר קדיש. ומהר"י מלכו ס"ל שהיות ואמירת קדיש כל כולו הוא קילוסין ושבח להקב"ה, אז יש מושג שאומר את זה "לפני השם". אבל עדיין צ"ע שהרי בפסוקי דזימרא וברכת ק"ש ג"כ משבחין להקב"ה.

לפניהם או לצדדים

(שם סעי' ד) אסור לעבור כנגד המתפלל בתוך ד"א, ודווקא לפנים אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד. וכתב המשנ"ב (ס"ק יז) שבזוה"ק (פרשת חיי שרה ד' קל"ג) אסור אפילו בצדיהם תוך ד"א. עוד כתב שם (ס"ק יח) שלפי המג"א צדדין שלפניו כלפניו דמי, מפני שמבטל כוונתו. אבל לפי הא"ר אפילו בפניו ממש מותר לעבור ולעמוד, ובלבד שלא יעבור לפניו לגמרי. ומסיק המשנ"ב שאפשר שיש להקל בשעת הדחק.

אמנם ערוה"ש (סעיף יב) מפרש פשט אחר בדברי הזוה"ק וז"ל ודע שכתבו בשם הזוהר בפ' חיי שרה דאפי' לעבור אסור בכל הצדדין, וז"ל הזוהר ומאן דצלי אסור למעבר ד' אמות סמוך לו, ואוקמוה להני ד' אמות לכל סטר בר לקמיה וכו' עכ"ל, ומזה כתבו (מג"א סק"ה, וא"ר סק"ח) דהזוהר אסור בכל צד וקשה בעיני לומר שהזוהר יחלוק על הגמרא במקום שאין מחלוקת בגמרא. ועוד למה לו לומר בר לקמיה, ולדבריהם פירושו לבד לקמיה, עוד אסור מכל הצדדין ודוחק הוא. ועוד קשה דא"כ גם לאחריו אסור וזה פשיטא דאין סברא כלל דהא אפילו לישב מותר להטור והב"י כמ"ש, ועוד דבכל מקום שהזוהר אומר ואוקמוה מצינו זה באיזה מקום. ולכן נ"ל דאדרכא גם הזוהר מתיר לצדדין, ולזה אומר ואוקמוה, כלומר דחכמי הש"ס אמרו כן, וה"פ ואוקמוה להני ד' אמות כלומר דאוקמי איסור זה דד"א דלכל סטר מותר בר לקמיה אסור, ולישנא קלילא הוא כדרך הירושלמי.

קדיש קדושה ותפלה בציבור

כתב האשל אברהם שלעבור כדי לשמוע קדיש או אפילו לענות אמן מותר, כי אין ספק בלבול דעת חבירו מוציא מידי וודאי מצוה שלו לענות אמן. ולענ"ד ואפילו לדבריו אינו מותר אלא לעבור כנגדו, שאין כאן אלא ספק בלבול כוונה, אבל לעבור ממש ליד המתפלל, ועי"ז דוחף המתפלל בוודאי אסור, שיש כאן וודאי בלבול כוונה, ודלא כאלו שמחמת בהלה נכנסין לביהכ"נ ודוחפין אנשים המתפללים. ויש כאלו שלא רוצים לעבור לפניו אז עוברים מאחוריו, במקום דחק ודוחקים להתפלל ויצא שכרם בהפסדם.

בספר דעת תורה מביא משו"ת יד אליהו (סי' ו) דדן שאסור לעבור לפני המתפלל כדי להתפלל עם הציבור, ואין לומר דאתי עשה דרבנן ודוחה ל"ת דרבנן, משום דלא הוי בעידנא. אבל להשלים המנין מותר משום דהוי עשה דרבים, (כר"א ששחרר עבדו כדי להשלימו למנין). וצ"ב מה החילוק הרי סכ"ס לא הוי בעידנא. ונראה לבאר כוונתו על פי דברי התוס' לפסחים (נט, א) שעשה שיש בו כרת דוחה עשה שאין בו כרת, אפילו אם לא הוי בעידנא, והטעם שרק בעשה דוחה ל"ת שהל"ת הוא יותר חמור, אלא גזירה כ"ש שעשה דוחה הל"ת, ולכן צריך בעידנא, אבל עשה שיש בו כרת דהוי יותר חמור מעשה שאין בו כרת, ולכן דוחה, לא צריך בעידנא. וה"נ דוחה עשה של רבים לעשה של יחיד משום דהוי יותר חמור, ולכן לא צריך בעידנא.

ועל דרך זה מובן גם דברי הא"א, שאין ספק בלבול דעת חבירו מוציא מידי וודאי מצוה שלו לענות אמן, שאין זה מדין עשה דוחה ל"ת וצריך בעידנא, אלא שמסבא עדיף לעבור לפני חבירו, מלהפסיד קדושה ואמן, ולכן לא צריך בעידנא. ובעיקר סברתו יש להעיר שלא מועיל אלא לענין הטעם של כוונה, אבל לא לענין הטעם שמפסיק בין המתפלל לשכינה.

ברכת כהנים

יש להסתפק האם מותר לעבור כנגד המתפלל כדי לעמוד לפני הכהנים בברכת כהנים. והנה בספר הליכות שלמה (ח אות לג) כתב שאין היתר לעבור כנגד המתפלל אלא לצורך מצוה גמורה, כגון כהן כדי לעלות לדוכן, או הנצרך לנקביו דחשיב נמי צורך מצוה. עוד תנאי כתב, שאין להתיר אא"כ עיניו סגורות, או שעניני פקוחות אלא שלא מסתכל בתוך הסידור וניכר שאיו מכוון בתפילתו. (אבל בדעת תורה ובא"א לא משמע כן) ובדבר הלכה (אות מח') כתב שמותר ג"כ למי שמתפלל אחורי הכהנים, ורוצה לבא לפנייהם כדי שיהיה בכלל הברכה. אבל צ"ע שהרי כתוב בגמ' שעם שבשדות שאינם יכולים להגיע לביהכ"נ בשביל ברכת כהנים, הם בכלל הברכה, א"כ ה"ה מי שעומד אחורי הכהנים, ואינו יכול לבא לפנייהם משום שאסור לו לעבור כנגד המתפלל, שפיר הוי בכלל הברכה, ואין האיסור נדחית.

העומד במקום הילוך הציבור

בספר דעת תורה (שם) כתב שאם עומד במקום שרבים עוברים שם (כגון במעבר או בכניסה לביהכ"נ), הוי כמו קבר שמזיק הרבים שמותר לפנותו, וה"נ. וכ"כ בספר הליכות שלמה (שם אות לו) שמותר להעבירו ממקומו, וכמו כן מותר לעבור כנגדו, והרעים ביותר על אלו שעומדים להתפלל במקום שמפריע לרבים. אבל כתב שראוי להחמיר אם לא במקום הצורך.